

Informatīvais ziņojums par pastāvošo uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu izvērtējumu no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa

Informatīvo ziņojumu sagatavoja: E.Zarakovskis, I.Šņucins, I.Tiesnieks (visi Finanšu ministrijas Nodokļu analīzes departaments). Ziņojuma sagatavošanu vadīja I.Šņucins.

Informatīvā ziņojuma sagatavošanā līdzdarbojās un komentārus sniedza: A.Kaļāne, S.Mačivka (Finanšu ministrijas Tiešo nodokļu departaments), kā arī Valsts ieņēmumu dienesta eksperti.

Nodokļu atvieglojumu izvērtēšana sniedz iespēju apzināt valsts nesaņemtos nodokļu ieņēmumus un aprēķināt sniegto atbalstu attiecīgai nodokļu maksātāju grupai. Tā kā jebkurš nodokļu atvieglojums vienlaikus arī sarežģī un sadārdzina konkrētā nodokļa administrēšanu, šo atvieglojumu pārskatīšana informatīvā ziņojuma ietvaros ļauj izvērtēt atvieglojuma ekonomisko un sociālo nozīmīgumu pret tā administrēšanai patērētajiem resursiem. Atvieglojumu pārskatīšana vienlaikus dod iespēju noteikt atvieglojumus, kas nav sasnieguši to ieviešanas mērķi, to vietā, iespējams, ieviešot mērķtiecīgākus.

Šis informatīvais ziņojums aptver uzņēmumu ienākuma nodokļa (turpmāk – UIN) atvieglojumu izvērtējumu no to efektivitātes viedokļa.

Nodokļu atvieglojumu izvērtēšanā ir attīstīta starptautiskā prakse un metodika. Šajā ziņojumā tiek izmantotas Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (turpmāk – ESAO) un Starptautiskā Valūtas fonda (turpmāk – SVF) izstrādātās vadlīnijas.¹

Finanšu ministrija (turpmāk – FM) 2004. un 2008. gadā Ministru kabinetam informatīvo ziņojumu veidā ir sniegusi uzņēmumu ienākuma nodokļa stimulu izvērtējumu (Finanšu ministrijas 2004. gada 2. novembra vēstule Nr.5-1-01/3924 un Finanšu ministrijas 2008. gada 30. maija vēstule Nr. 5-1-01/2064).

Informatīvais ziņojums veido analītisko pamatojumu jautājumā par UIN atvieglojumu efektivitāti. Tajā minētie secinājumi un priekšlikumi var tikt izmantoti turpmākās nodokļu politikas veidošanā un lēmumu pieņemšanā.

1.Nodokļu atvieglojumu pielietojums un pārskatīšana

Definīcija

Par nodokļu atvieglojumu var uzskatīt jebkuras novirzes no attiecīgās valsts likumos noteiktā vispārējā nodokļu režīma, kas kādam nodokļu maksātājam (maksātāju grupai) paredz nodokļa sloga samazinājumu vai izdevīgāku nodokļa nomaksas kārtību, vadoties pēc kritērija, ka nodokļu maksātājs (to grupa) atbilst nodokļu likumā noteiktai pazīmei (ienākumu apmērs, ģimenes stāvoklis, saimnieciskās darbības veids, reģions).

Pareizi piemēroti nodokļu atvieglojumi var būtiski palielināt valsts konkurētspēju investīciju piesaistes jomā, jo investori izvēlās valsti ar tiem izdevīgāko

¹ ESAO, „Tax expenditures in OECD Countries”, 2010
SVF, „Empirical Evidence on the Effects of Tax Incentives”, 2009

nodokļu politiku, lai uzņēmumu rīcībā paliktu lielāka peļņas daļa, kas sekmētu ātrāku investīciju atdevi.

Starptautiskajā praksē izmanto plašāku nodokļu atvieglojumu apzīmējumu „nodokļu izdevumi” (*angl. tax expenditures*) – tād izdevumi (nesaņemtie ienākumi) nodokļa atvieglojuma pastāvēšanai. Ar nodokļu izdevumiem saprot jebkuras tiesību aktu normas vai praksi, kas samazina vai atliek nodokļu maksājumus kādai nodokļu maksātāju grupai salīdzinājumā ar nodokļa pamatlīkmi. Tā kā nodokļu izdevumi nav faktiski budžeta izdevumi, tad izdevumu apmērs ir nosacīts, pieņemot novērtējumu par maksājumiem vispārīgā gadījumā (ESAO, 2010).²

Nodokļu izdevumiem var būt dažādas formas: izņēmumi ar nodokli apliekamajā bāzē, ar nodokli neapliekamā bāzes daļa (piemēram, neapliekamais minimums), samazinātas likmes, atlikts nodokļa maksājums vai samazinājums nodokļu saistībās.

Atvieglojumu piemērošanas priekšrocības un trūkumi

Nodokļu atvieglojumi bieži vien ir radīti, lai zināmā mērā **kompensētu augstās likmes** dažādu nodokļu kategorijās. Latvijā ir viena no zemākajām UIN likmēm ES dalībvalstīs, tāpēc UIN atvieglojumi tiek ieviesti ar mērķi palielināt valsts konkurētspēju nodokļu jomā, kā būtiskāko minot jaunu investīciju piesaisti. Nodokļu atvieglojumi ir racionāla un laba atbilde nodokļu konkurencei, jo tie ļauj apvienot konkurētspējīgu nodokļu sistēmu mobilajam kapitālam, piemērojot augstākas likmes pārējam kapitālam. Tāpat UIN atvieglojumi tiek ieviesti arī sociālajiem mērķiem, atbalstam dažādām nozarēm vai ekonomiskās aktivitātes veicināšanai dažādos reģionos.

Citi nodokļu atvieglojumu pastāvēšanas būtiskie faktori ir **tirgus nepilnību labošana, ienākumu pārdales veicināšana, atsevišķu nozaru un reģionu ekonomiskā stimulēšana, kā arī administratīvā sloga samazināšana**.

Kā jau iepriekš minēts, viens no būtiskākajiem uzņēmējdarbības attīstības faktoriem ir jaunu investīciju piesaistīšana, tāpēc liela daļa UIN atvieglojumu ir radīti ar mērķi veicināt investīcijas kādā konkrētā uzņēmējdarbības jomā, reģionā vai valsts ekonomikā kopumā.

Šajā gadījumā ir nepieciešams sabalansēt nodokļu atvieglojumus ar iespējamo investīciju atdevi. **Investoru attieksme** pret nodokļu sloga apjomu ir atkarīga no pieejamām riska/atdeves iespējām – jo tās ir pievilcīgākas, jo mazāk iebildumu ir pret lielāku nodokļu slogu. Tāpat papildus nodokļu likmēm investoriem svarīga ir arī nodokļu likumdošanas un administrēšanas sarežģītība, īpaši, salīdzinot ar citu valstu nodokļu politiku. Pārlietu sarežģīta nodokļu politika palielina investoru izdevumus un samazina to interesi investēt. Jāņem vērā, ka lielāks nodokļu slogs investoriem ir pieņemams pozitīva uzņēmējdarbības vides raksturojuma, izdevīga tirgus un ģeogrāfiskā stāvokļa, kā arī citu faktoru gadījumā.

Investīcijām ir svarīga **nodokļu politikas stabilitāte**, jo pārāk biežas reformas, pat ja tās ir vienkāršas un saprotamas, rada investoriem nedrošību par nākotni. Labas nodokļu politikas principi attiecas arī uz nodokļu atvieglojumiem, ieskaitot to „caurskatāmību un paredzamību”. Tas ir svarīgi, jo investoriem ir jāsaprot atvieglojumu būtība, jo uz to pamata tiek balstīti investīciju lēmumi. Investoriem ir jāpaļaujas uz noteiktu nodokļu atvieglojumu stabilitāti pirms lielu investīciju veikšanas.

² ESAO, „Tax expenditures in OECD Countries”, 2010

Nodokļu atvieglojumi bieži tiek uzskatīti par vienkāršu risinājumu nodokļu politikas problēmām, jo tos ir samērā viegli iekļaut budžeta projektā, kas šķietami nerada papildus izmaksas atšķirībā no infrastruktūras attīstības, cilvēkresursu apmācības vai citām programmām, kas veicina investīcijas. Bet bieži vien šie atvieglojumi **var būtiski samazināt budžeta ieņēmumus**, jo tos var izmantot arī uzņēmumi ārpus konkrētās mērķa grupas, kas neveicina papildus investīciju piesaisti. Tāpēc valdībai ir regulāri jāizvērtē esošo nodokļu atvieglojumu efektivitāte, atceļot tos nepietiekamas efektivitātes gadījumā, vienlaikus neapdraudot investoru ilgtermiņa plānošanu, jo nodokļu atvieglojumu atcelšana pat gadījumā, ja tie ir izrādījušies kļūdaini, apdraud valdības politikas uzticamību, kas samazina tās iespējas turpmāk pozitīvi ietekmēt investoru uzvedību.

Ja nodokļu politika pieļauj UIN atvieglojumu pastāvēšanu, tās veidotājiem **nepieciešams noteikt atvieglojumu izmaksas un ieguvumus**, jo ir būtiski saprast, vai tās spēj sasniegt iepriekš nospraustos mērķus un vai to izmaksas nav pārāk augstas. Tāpat jāņem vērā, ka atvieglojumu ieviešana bez ieņēmumu zaudējumiem var radīt arī citas izmaksas, piemēram, ekonomikas izkropļošanu, nosakot labvēlīgāku režīmu noteiktai investīciju grupai, palielināt administratīvās izmaksas, lai novērstu neparedzētu shēmu izmantošanu, radīt sociālās izmaksas, korupcijas pieaugumu.

Pamatā UIN nodokļu atvieglojumi tiek vērtēti pēc zaudēto ieņēmumu metodes (līdzekļi, kuri nenonāk budžetā). Taču iespēju robežās ir jāvērtē to ietekme uz visu ekonomiku kopumā, kas ne vienmēr ir pilnībā identificējams rādītājs.³

Tāpat daudzas valstis nosaka atvieglojumu ierobežojumu attiecībā pret iekšzemes kopproduktu (turpmāk – IKP) vai attiecīgā nodokļa ieņēmumiem budžetā.

2. UIN likme un ieņēmumi

UIN likme Latvijā ir 15 procenti no apliekamā ienākuma. Šāda likme ir spēkā no 2004. gada. Līdz 2001. gada 31. decembrim tā bija 25 procenti no apliekamā ienākuma (2002. gadā 22 procenti un 2003. gadā 19 procenti).

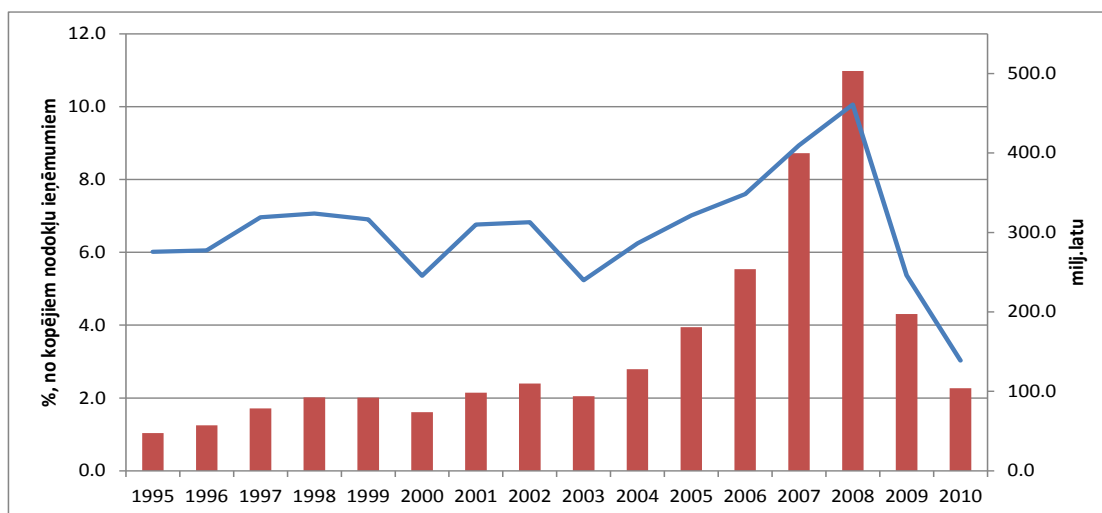
Tāpat arī Latvijā ir viena no zemākajām efektīvākajām UIN likmēm Eiropas Savienībā (turpmāk – ES). Laika periodā no 2002. līdz 2008. gadam vidējā efektīvā UIN likme bija 10,3 procentu apmērā. Efektīvā likme tiek rēķināta, ņemot vērā uzņēmumu ienākumus, procentu maksājumus, nomas maksu par zemi, dividendes, kā arī apdrošināšanas maksājumus.⁴

UIN ir nozīmīgs budžeta finansēšanas avots, pēdējo 15 gadu laikā ik gadu nodrošinot vidēji 6,5 procentus no kopējiem nodokļu ieņēmumiem Latvijā.

³ ESAO, „Policy Framework for Investment”, 2006

A.Klemm, „Causes, Benefits, and Risks of Business Tax Incentives”, 2009

⁴ EK, „Taxation trends in the European Union”, 2010

1.att. UIN ieņēmumi un to īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos. Procentos no kopējiem nodokļu ieņēmumiem – līnija; nodokļu ieņēmumi milj. latu – stabiņi.

UIN ieņēmumi ir atkarīgi no ekonomiskā cikla, jo tā bāze – uzņēmumu peļņa ir svārstīga cikla laikā. Turklāt, ņemot vērā nodokļa administrēšanas formu, ieņēmumu izmaiņas no faktiskās bāzes izmaiņām daļēji atpalciek par vienu gadu. 2010.gadā ir sasniegts nodokļa ieņēmumu minimums – tikai trīs procenti no kopējiem nodokļu ieņēmumiem jeb 0,9 procenti no IKP. Vidējā termiņā, beidzoties ekonomiskajai krīzei, UIN ieņēmumiem būs tendence pieaugt.

Kā liecina starptautiskā prakse, UIN ietekmē uzņēmumu investīciju plānus, jo samazina ieguldījumu atdevi. Ņemot vērā globālo nodokļu konkurenci, UIN atstāj iespaidu arī uz uzņēmumu darbības vietas izvēli. Tas nosaka, ka UIN likmēm ir jābūt samērīgām, jo kapitāls ir viens no mobilākajiem un elastīgākajiem ražošanas līdzekļiem. Tomēr būtisku ietekmi uz investīcijām atstāj arī kopējā uzņēmējdarbības vide, t.sk. valsts infrastruktūras un darbaspēka kvalitātes līmenis, ko savukārt pozitīvi ietekmē valsts budžeta izdevumi, kas var tikt īstenoti, pateicoties nodokļu ieņēmumiem, t.sk. arī no UIN.

Nodokļu ekonomistu vidū pastāv samērā plaša vienotība par to, ka efektīvākā un mazāk kaitējoša konkurencei ir tāda nodokļu sistēma, kas apvieno plašu bāzi un zemu likmi. Jāņem vērā arī, ka atvieglojumu efektivitāte mērķu sasniegšanā samazinās pie zemākas likmes. Tomēr visā pasaulē nodokļu sistēmas tiek veidotas ar dažādiem izņēmumiem un ierobežojumiem, ieviešot dažādus nodokļu atvieglojumus (skat. pielikuma 2.tabulu).

3.UIN atvieglojumu apskats

Šobrīd Latvijā ir 23 uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumi. Vairākus no tiem var piemērot vienlaicīgi. Nodokļa atvieglojumi pēc to mērķa ir iedalāmi piecās grupās:

- atvieglojumi investīciju veicināšanai (deviņi nodokļa stimuli);
- atbalsts krīzes periodā (divi nodokļa stimuli);
- atvieglojumi nozarēm (seši nodokļa stimuli);
- atvieglojumi sociāla rakstura mērķiem (četri nodokļa stimuli);
- citi atvieglojumi (divi nodokļa stimuli).

Atvieglājumi investīciju veicināšanai

1. *Atvieglojums ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas (likuma Par UIN 13.panta 1.¹ daļa).*

Personas, kuras iegādājas jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas, piemēro pamatlīdzekļa vērtību palielinošu koeficientu 1,5, palielinot pamatlīdzekļu vērtību, no kuras aprēķina nolietojumu nodokļa aprēķinam (rezultātā persona izdevumos iekļauj lielāku summu par faktiskajiem izdevumiem par šādu pamatlīdzekli). Tādējādi pamatlīdzekļu nolietojumā noraksta ievērojami lielāku vērtību nekā pamatlīdzekļa iegādes izmaksas. Minētais atvieglojums sākotnēji tika terminēts uz pieciem gadiem, turklāt palielinājuma koeficients katru gadu samazinājās par 0,1, jo mērķis bija panākt, ka investīcijas tiek veiktas straujāk. Bet vēlāk tika nolemts, ka koeficientu nesamazinās, bet līdz 2013.gadam tas būs 1,5.

Terminēts līdz 2013. gadam (spēkā no 01.01.2006).

2. *Atvieglojums investīciju veikšanai pamatlīdzekļos īpaši atbalstāmajās teritorijās, iegādājoties pamatlīdzekļus, kurus izmanto īpaši atbalstāmajās teritorijās (likuma Par UIN 13.panta 1.daļas 9.punkts).*

Personas, kuras darbojas īpaši atbalstāmajās teritorijās, iegādājoties pamatlīdzekļus, piemēro pamatlīdzekļa vērtību palielinošu koeficientu, palielinot pamatlīdzekļu vērtību, no kuras aprēķina nolietojumu nodokļa aprēķinam (rezultātā persona izdevumos iekļauj lielāku summu par faktiskajiem izdevumiem par šādu pamatlīdzekli). Koeficienti no 1,3 līdz 2. Tādējādi pamatlīdzekļu nolietojumā noraksta ievērojami lielāku vērtību nekā pamatlīdzekļa iegādes izmaksas. Papildus īpaši atbalstāmajās teritorijās ir iespējams piemērot īpašu zaudējumu segšanas kārtību, kā rezultātā taksācijas perioda zaudējumus var segt hronoloģiskā secībā no nākamo 10 taksācijas periodu apliekamā ienākuma.

Terminēts līdz 2012.gadam, jo metodika īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanai ik pēc trīs gadiem tiek pārskatīta, līdz ar to arī mainās teritorijas, kurās uzņēmēji var piemērot uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu (spēkā no 12.12.1997).

3. *Apliekamā ienākuma samazinājums par nosacītu kredītprocentu summu (likuma Par UIN 6.panta 17.daļa).*

Ar nodokli apliekamo ienākumu var samazināt par nosacītu kredītprocentu summu, kāda nodokļa maksātājam būtu jāmaksā par nesadalītās peļņas apmērā saņemtu aizņēmumu.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2009).

4. *Atlaide investīciju veikšanai brīvostās vai speciālajās ekonomiskajās zonās (Likuma „Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās” III.daļa).*

Kapitālsabiedrības, kuras darbojas speciālajās ekonomiskajās zonās Latvijas Republikā (Rēzeknes un Liepājas SEZ, kā arī Rīgas un Ventspils brīvostas) ar noteiktiem nosacījumiem (veicot investīcijas) var samazināt aprēķināto uzņēmumu ienākuma nodokli līdz pat 80 procentu apmērā no nodokļa summas atbilstoši veikto ieguldījumu summai. No 2002. gada šis atvieglojums attiecas arī uz brīvostu licencētajām kapitālsabiedrībām.

Terminēts līdz 2017. gadam (spēkā no 01.01.1997).

5. *Atvieglojums pamatlīdzekļu aizstāšanas gadījumā (likuma Par UIN 10.¹ pants).*

Ar nodokli neapliek ienākumu no pamatlīdzekļa atsavināšanas, ja tā vietā 12 mēnešu laikā iegādājas līdzīgu pamatlīdzekli. Atvieglojums tika radīts, lai novērstu, ka pamatlīdzekļu aizstāšanas gadījumā ar nodokli tiek aplikti finanšu līdzekļi, kuri uz laiku ir nodokļa maksātāja rīcībā, ja vecā pamatlīdzekļa pārdošana notiek taksācijas periodā, bet jaunā pamatlīdzekļa iegāde – pēctaksācijas periodā.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2009).

6. *Atvieglojums izpētei un attīstībai – īpaša izdevumu atzīšanas kārtība izpētes un attīstības izmaksām (likuma Par UIN 13.panta 4.¹ daļa).*

Uzkrātos izdevums, kas radušies saistībā ar patentu un preču zīmju radīšanu un reģistrēšanu (pēc to reģistrēšanas) var atzīt izdevumos 1,5 reizes lielākā apmērā nekā izmaksas bijušas (piemēro koeficientu 1,5).

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2009).

7. *Iespēja segt taksācijas perioda zaudējumus (likuma Par UIN 14. pants) un pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā (likuma Par UIN 14.¹ pants).*

Ja nodokļa maksātāja taksācijas perioda peļņas vai zaudējumu koriģēšanas rezultāts ir zaudējumi, tos var segt hronoloģiskā secībā no nākamo astoņu taksācijas periodu apliekamā ienākuma.

Nav terminēts (spēkā no 01.04.1995).

Ja taksācijas perioda peļņas vai zaudējumu koriģēšanas rezultāts ir zaudējumi, tos var segt (pārnest uzņēmumu grupas ietvaros) uzņēmumu grupas dalībnieks, samazinot ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamo ienākumu.

Nav terminēts (spēkā no 10.04.1997).

8. *Paātrināta pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība (likuma Par UIN 13. panta 1.daļas 3.punkts).*

Nodokļa maksātāja pamatlīdzekļiem taksācijas perioda nolietojuma summu aprēķina no katras pamatlīdzekļu kategorijas atlikušās vērtības pirms taksācijas perioda nolietojuma atskaitīšanas, piemērojot attiecīgajai pamatlīdzekļu kategorijai noteikto nolietojuma likmi divkārtšā apmērā.

Nav terminēts (spēkā no 01.04.1995).

9. *Atlaides, realizējot atbalstāmo investīciju projektus (likuma Par UIN 17.² pants).*

Paredzēta nodokļa atlaide par atbalstāmo investīciju projekta ietvaros veiktajiem sākotnējiem ieguldījumiem. Nodokļa atlaides apmērs ir atkarīgs no veikto investīciju apmēra. Ja kopējās sākotnējo ilgtermiņa ieguldījumu summas ir no 5 milj.latu līdz 35 milj.latu, tad nodokļa atlaide ir 25 procentu apmērā ieguldījumiem, bet, ja kopējās sākotnējo ilgtermiņa ieguldījumu summa pārsniedz 35 milj. latu, tad par pārsnieguma summu piemēro nodokļa atlaidi 15 procentu apmērā. Nodokļa atlaide ir piemērojama tikai atbalstāmajās prioritārajās 16 nozarēs.

Terminēts līdz 2016. gadam (spēkā no 01.01.2011).

Atbalsts krīzes periodā

1. *Nodokļa atvieglojums par ienākumiem, kas gūti no bankām izsniegto aizdevumu kapitalizācijas rezultātā iegūto akciju atsavināšanas (likuma Par UIN 7.¹ pants).*

Uzņēmumu ienākuma nodokli nepiemēro ienākumam no banku akciju atsavināšanas trīs gadus no akciju iegūšanas brīža, ja akciju iegūšana notikusi,

kapitalizējot aizdevumu bankas finansiālās atveseļošanas pasākuma ietvaros. Papildus tiek atlikti maksājumi budžetā par aprēķināto uzņēmumu ienākuma nodokli no procentiem, kas saistību pārjaunošanas rezultātā pievienoti aizdevuma pamatsummai pirms kapitalizācijas. Maksājums par procentiem nerezidentam tiek atlikts līdz kapitalizācijas rezultātā iegūtās akciju atsavināšanai, bet ne ilgāk kā par 37 mēnešiem pēc kapitalizācijas.

Terminēts līdz 2011. gadam. (spēkā no 01.07.2009).

2. *Atvieglojums par uzkrājumiem nedrošajiem parādiem (likuma Par UIN 9.¹ pants).*

Ar nodokli apliekamo ienākumu var samazināt par uzkrājumiem nedrošajiem parādiem, bet, nepārsniedzot 20 procentu apmēru no ar UIN apliekamā ienākuma.

Terminēts līdz 2013. gadam (spēkā no 01.01.2011).

Atvieglojumi nozarēm

1. *Atvieglojums nodokļu režīms kuģošanas nozarei par kuģu pārvadājumiem iekšzemes uzņēmumiem (likuma Par UIN 2.¹ pants).*

Lai piesaistītu nodokļu maksātājus, kuri veic starptautiskos pārvadājumus ar kuģiem (un stimulētu tos atreģistrēties no beznodokļu vai zemu nodokļu zonām). Ar tonnāžas nodokli apliekamo ienākumu aprēķina, summējot aprēķinātos ar tonnāžas nodokli apliekamos ienākumus par katru kuģi, kurš izmantots starptautiskajos pārvadājumos un ar to saistītās darbībās. Ar tonnāžas nodokli apliekamo ienākumu par katru kuģi, kurš izmantots starptautiskajos pārvadājumos un ar to saistītās darbībās, aprēķina latos, reizinot kuģa neto tonnāžu ar ienākuma koeficientu (koeficienti robežās no 0,0007 līdz 0,0022 atkarībā no kuģa tilpības).

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2002).

2. *Nodokļa atlaide lauksaimniecībai (likuma Par UIN 18. pants).*

Uzņēmumu ienākuma nodokli var samazināt par lauksaimniecībā izmantojamo zemi – 10 Ls par katru lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru.

Nav terminēts (spēkā no 01.04.1995).

3. *Nodokļa atvieglojums lauksaimniecībai (likuma Par UIN 6.panta 4.daļas 2.punkts).*

Nosakot apliekamo ienākumu, to var samazināt par summām, kas izmaksātas subsīdiju veidā kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai.

Nav terminēts (spēkā no 27.03.1996).

4. *Nodokļa atlaide gaisa transporta sabiedrībām (likuma Par UIN 3.panta 4.⁶ daļa).*

Nodokli neietur par nerezidentam izmaksāto atlīdzību par gaisa kuģu nomu.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2009).

5. *Atbalsts finanšu nozarei saistībā ar publiskā apgrozībā esošiem vērtspapīriem (likuma Par UIN 6.panta 1.daļas 8.punkts un 4.daļas 9.punkts).*

Lai stimulētu darbības publiskā apgrozībā esošiem vērtspapīriem, ar uzņēmumu ienākuma nodokli neapliek ienākumus no publisko vērtspapīru pārdošanas, kā arī netiek ņemti vērā arī zaudējumi no šādas darbības.

Nav terminēts (spēkā no 14.10.1998).

6. *Banku un krājaizdevu sabiedrību izveidoto debitora parādiem paredzēto uzkrājumu neiekļaušana ar nodokli apliekamajā ienākumā (likuma Par UIN 7.pants) un apdrošināšanas un pārapdrošināšanas sabiedrību tehniskajām rezervēm paredzētie līdzekļi (likuma Par UIN 8.pants).*

Ar nodokli apliekamo ienākumu bankām un krājaizdevumu sabiedrībām nepalielina par to atskaitījumu summu, par kādu taksācijas periodā atzīti izdevumi debitoru parādiem paredzētajiem uzkrājumiem, un nesamazina par summu, par kādu taksācijas periodā tiek samazināti izveidotie uzkrājumi (apvērsti iepriekšējos taksācijas periodos atzītie izdevumi) debitoru parādiem. Tāpat ar nodokli apliekamo ienākumu apdrošināšanas un pārapdrošināšanas sabiedrībām nepalielina par to atskaitījumu summu, kas ieskaitīta tehniskajās rezervēs.

Nav terminēts (spēkā no 01.04.1995).

Atvieglojumi sociāla rakstura mērķiem

1. *Atlaišanas ziedotājiem (likuma Par UIN 20.¹ pants).*

Rezidentiem un pastāvīgajām pārstāvniecībām nodokli samazina par 85 procentiem no summām, kas ziedotas budžeta iestādēm, valsts kapitālsabiedrībām, kuras veic Kultūras ministrijas deleģētas valsts kultūras funkcijas, kā arī Latvijas Republikā reģistrētām biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām vai to iestādēm, kurām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss vai citā Eiropas Savienības dalībvalstī vai Eiropas Ekonomikas zonas valstī, ar kuru Latvija ir noslēgusi konvenciju par nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanu, ja šī konvencija ir stājusies spēkā, reģistrētai nevalstiskai organizācijai, kura darbojas Latvijas sabiedriskā labuma organizācijas nosacījumiem pielīdzināmā statusā saskaņā ar attiecīgās Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas valsts normatīvajiem aktiem.

Nav terminēts (spēkā no 01.07.2009).

2. *Nodokļa atlaide 100 procentu apmērā tiek piemērota invalīdu biedrību kapitālsabiedrības, medicīniska rakstura, kā arī citu labdarības fondu kapitālsabiedrībām (likuma Par UIN 21. pants).*

Invalīdu biedrību kapitālsabiedrības, medicīniska rakstura, kā arī citu labdarības fondu kapitālsabiedrības (atbilstoši speciālajam likumam) tiek atbrīvotas no nodokļa maksāšanas, ja tās pārskaita minētajiem fondiem (programmām, organizācijām) summas, kuras ir lielākas par aprēķinātajām šā nodokļa summām.

Nav terminēts (spēkā no 01.04.1995).

3. *Nodokļa atvieglojums par izveidotām darba vietām cilvēkiem ar invaliditāti (likuma Par UIN 6.panta 4.daļas 12.punkts).*

Ar nodokli apliekamais ienākums divas reizes tiek samazināts par izmaksām, kas rodas, lai radītu speciālu jaunu darba vietu darbiniekam ar invaliditāti.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2009).

4. *Atvieglojums par bez atlīdzības nodotajām skaitļošanas iekārtām (likuma Par UIN 6.panta 4.daļas 8.punkts).*

Nosakot apliekamo ienākumu, to var samazināt par bez atlīdzības nodoto skaitļošanas iekārtu, to aprīkojuma, tai skaitā drukas ierīču, atlikušo vērtību nodokļa maksātāja finanšu grāmatvedībā to izslēgšanas brīdī.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2000).

Citi atvieglojumi

1. *Nodokļa atvieglojums par mācībās esošiem zemessargiem (likuma Par UIN 6. panta 18.daļa).*

Nosakot apliekamo ienākumu, nodokļa maksātāja peļņu samazina par summu, kādu darba devējs iztērējis mācībās esoša zemessarga aizvietotāja algošanai.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2011).

2. *Nodokļa atvieglojums par obligāto eksemplāru ražošanas izmaksām (likuma Par UIN 6.panta 4.daļas 11.punkts).*

Nosakot apliekamo ienākumu, to var samazināt par to obligāto eksemplāru ražošanas izmaksām, kuri saskaņā ar obligāto eksemplāru likumu piegādāti Latvijas Nacionālajai bibliotēkai.

Nav terminēts (spēkā no 01.01.2006).

4.UIN atvieglojumu izvērtējums

Datu pieejamība par nodokļu atvieglojumiem

Datu pieejamības jautājums par nodokļu atvieglojumu apmēru ir būtisks analīzes aspekts. UIN deklarācijas nesniedz informāciju par šādiem atvieglojumiem:

- apliekamā ienākuma samazinājums par nosacītu kredītprocentu summu;
- atvieglojums pamatlīdzekļu aizstāšanas gadījumā;
- atvieglojums izpētei un attīstībai;
- nodokļa atlaide gaisa transporta sabiedrībām;
- nodokļa atvieglojums par ienākumiem, kas gūti no bankām izsniegto aizdevumu kapitalizācijas rezultātā iegūto akciju atsavināšanas;
- nodokļa atvieglojums par izveidotām darba vietām cilvēkiem ar invaliditāti.

Līdz ar to šobrīd nav iespējams novērtēt šo nodokļu atvieglojumu apmēru. Pielikuma 1.tabulā ir redzami dažu šo atvieglojumu iespējamā ietekme, vadoties pēc FM veiktajiem aprēķiniem par atvieglojumu ietekmi uz budžetu.

Atvieglojumu izmantošana un fiskālā ietekme

Pārējie UIN atvieglojumiem ir analizēti, izmantojot UIN deklarāciju 2009.gada datus. Kopējā atvieglojumu ietekme uz budžetu 2009.gadā bija 117,3 milj.latu apmērā, jeb 59 procentu apmērā no faktiski iekasētajiem UIN ieņēmumiem.

1.tab. UIN atvieglojumu apjoms.

UIN dekl. rinda	Stimuls	Apjoms 2007.gadā	Apjoms 2008.gadā	Izm. %	Apjoms 2009.gadā	Izm. %
5.2;39.2	Atvieglojums iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas	10 399 327	24 762 548	138%	13 808 800	-44%

UIN dekl. rinda	Stimuls	Apjoms 2007.gadā	Apjoms 2008.gadā	Izm. %	Apjoms 2009.gadā	Izm. %
5.1;39.1	Atvieglojums investīciju veikšanai pamatlīdzekļos īpaši atbalstāmajās teritorijās	1 133 350	1 519 159	34%	576 981	-62%
77,1	Atlaide investīcijām BO vai SEZ	2 768 635	1 541 532	-44%	3 035 290	97%
71.1; 71.5	Iespēja segt taksācijas perioda zaudējumus un pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā	40 242 156	40 440 563	0%	47 740 045	18%
5;39	Paātrināta pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība	78 595 033	49 099 165	-38%	17 163 976	-65%
80	Nodokļa atlaide par lauksaimniecībā izmantojamo zemi	1 364 134	985 001	-28%	431 708	-56%
69	Nodokļa atvieglojums lauksaimniecībai par summām, kas izmaksātas subsīdiju veidā attīstībai	5 752 983	9 008 518	57%	7 048 076	-22%
12; 51	Atbalsts finanšu nozarei saistībā ar publiskā apgrozībā esošiem vērtspapīriem	524 871	-549 796	-	2 677 933	-
1.piel.	Banku uzkrājumi debitora parādiem un apdrošināšanas sabiedrību tehniskās rezerves	1 746 789	5 915 681	239%	14 217 725	140%
75	Atlaides ziedotājiem	25 718 600	19 943 128	-22%	9 373 349	-53%
82	Nodokļa atlaide invalīdu biedrību kapitālsabiedrībām u.c.	27 550	18 934	-31%	15 310	-19%
50	Nodokļa atvieglojums par bez atlīdzības nodotajām skaitļošanas iekārtām	899	691	-23%	901	30%
53	Nodokļa atvieglojums par obligāto eksemplāru ražošanas izmaksām	550	1 148	109%	1 003	-13%
FM aprēķini	Atvieglojums izpētei un attīstībai	20000	20000	0%	20 000	0%
FM aprēķini	Nodokļa atlaide gaisa transporta sabiedrībām	1225000	1225000	0%	1 225 000	0%
Kopā:		169 519 877	153 931 272	-9%	117 336 097	-24%

Redzams, ka UIN atvieglojumu apjoms 2009. gadā attiecībā pret 2008. gadu ir samazinājies par 24 procentiem. Tāpat ir būtiski samazinājušies arī 2009. gada UIN ieņēmumi – par 61 procentu. Tomēr UIN atvieglojumu apjoms nav samazinājies tik lielā mērā kā UIN ieņēmumi, jo dažu atvieglojumu apjoms krīzes periodā ir pat pieaudzis.

Visbūtiskākie nodokļa atvieglojumi ir tie, kas radīti investīciju veicināšanai. Šādus atvieglojumus izmantoto arī vairākas ES dalībvalstis (skat. pielikuma 3.tabulu), lai paaugstinātu savu konkurētspēju.

Visbūtiskākais no Latvijā ieviestajiem stimuliem investīciju veicināšanai ir iespēja segt iepriekšējo taksācijas perioda zaudējumus un pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā. Ekonomiskās krīzes ietekmē šī atvieglojuma apjoms 2009. gadā, salīdzinot ar 2008.gadu, ir pieaudzis par 18 procentiem. Šis stimuls ir ļoti būtisks, lai pilnībā varētu tikt izmantots otrs būtiskākais stimuls investīciju veicināšanai – paātrinātā pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība, jo nodokļu maksātājam ir iespēja segt taksācijas perioda zaudējumus (kurus pirmajos taksācijas gados pēc pamatlīdzekļa iegādes ievērojami palielina pamatlīdzekļu nolietojuma norakstīšanas kārtība) no nākamo taksācijas periodu peļņas (agrāk piecus taksācijas periodus, tagad – astoņus). Abu minēto atvieglojumu apmērs 2009.gadā veidoja 64,9 milj. latu jeb 55 procentus no visiem nodokļu atvieglojumiem.

Jāpiebilst, ka paātrinātā pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība nemaina kopējo atskaitījumu apjomu, bet gan novirza tos laika ziņā uz priekšu. Galvenais ieguvums ir laika vērtība naudā. Sākotnēji no tā nav ieguvuma peļņu nenesošām investīcijām, jo atskaitījumi tiks ņemti vērā tikai turpmākajos gados. Šī atvieglojuma apmērs 2009. gadā, salīdzinot ar 2008. gadu, ir samazinājies par 65 procentiem, kas liecina, ka līdz ar uzņēmējdarbības aktivitāšu samazināšanos būtiski ir sarukusi arī iegādāto pamatlīdzekļu vērtība.

Atvieglojumu ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas 2009. gadā izmantoja 577 komersanti (skat. pielikuma 1.tabulu). Atvieglojuma apmēru ietekmē arī iekārtas vērtību palielinošais koeficients, kas 2007. gadā bija 1,4, 2008. gadā 1,3 un 2009. gadā 1,5. Atvieglojums sākotnēji tika terminēts uz pieciem gadiem, turklāt palielinājuma koeficients katru gadu samazinājās par 0,1, jo mērķis bija panākt, ka investīcijas tiek veiktas straujāk. Atvieglojuma nosacījumi tika mainīti tā piemērošanas perioda vidū – 2009. gadā.

Krīzes ietekmē, salīdzinot ar 2008. gadu, ir samazinājies atvieglojums investīciju veikšanai pamatlīdzekļos īpaši atbalstāmajās teritorijās, kas liecina par šo reģionu ekonomisko aktivitāšu samazināšanos krīzes rezultātā.

Vidējā atvieglojums apmērs 2009. gadā par izmanto atlaidi investīciju veikšanai brīvostās vai speciālajās ekonomiskajās zonās veido 131 969 latus. Arī šī atvieglojuma apmērs ir pieaudzis, kas liecina par tā sekmīgu izmantošanu. Jāpiebilst, ka atlaides izmantošanas laikā komersantiem tiek piemērota nodokļa likme 25 procentu apmērā.

Atvieglojums izpētei un attīstībai ir vērsts uz uzņēmumu nākotnes attīstību, lai arī tā ietekme uz budžetu ir salīdzinoši neliela. Pēc FM aprēķiniem tā ietekme varētu būt aptuveni 20 tūkst. latu gadā. Pēc LR patentu valdes informācijas 2009. gadā ir reģistrētas 1137 Latvijas izcelsmes preču zīmes (28 procentu samazinājums, salīdzinot ar 2008. gadu) un 243 nacionālo izgudrojumu pieteikumi (13 procentu pieaugums, salīdzinot ar 2008. gadu). Pašreiz ir grūti spriest par minētā atvieglojuma lietderību un efektivitāti, jo tas ir spēkā tikai kopš 2009. gada.

Nodokļa atvieglojumi nozarēm ir radīti, lai stimulētu atsevišķu nozaru attīstību (kuģniecība, gaisa satiksme, lauksaimniecība). Vislielāko atvieglojumu apjomu 2009. gadā saņēma lauksaimniecības nozare – to kopējais apjoms sastādīja 7,5 milj. latu (samazinājies, salīdzinot ar 2008. gadu) un to izmantoja 1368 komersanti.

2009. gadā valstī bija četri tonnāžas nodokļa maksātāji, un kopējā nodokļa summa veidoja 209 latus.

Atbalsta ieguldījumiem publiskās apgrozības vērtspapīros ietekme uz 2009. gada budžeta ieņēmumiem bija 2,7 milj. latu. Šī atvieglojuma ietekme uz

budžeta ieņēmumiem var būt atšķirīga gadu griezumā, jo, piemēram, 2008.gadā tas radīja pozitīvu efektu 0,6 milj. latu apmērā.

Tāpat pēdējos gados būtiski ir pieaudzis atvieglojuma apmērs par banku uzkrājumiem debitora parādiem un apdrošināšanas sabiedrību tehniskajām rezervēm. 2009.gadā tas veidoja 14,2 milj. latu.

Viens no lielākajiem atvieglojumiem pēc kopējā apjoma 9,4 milj. latu bija nodokļa atlaide ziedotājiem, kuru izmantojuši 1306 komersanti. Lielākā daļa no ziedotajiem līdzekļiem parasti tiek novirzīta sportam. Šī ir UIN atlaide, kuras apjoms ekonomiskās krīzes rezultātā ir būtiski sarucis – vairāk nekā divas reizes. Pārējo sociāla rakstura nodokļa atvieglojumu ietekme uz budžetu ir minimāla.

Tāpat jāņem vērā fakts, ka no 2011. gada stājas spēkā vairāki jauni nodokļu atvieglojumi:

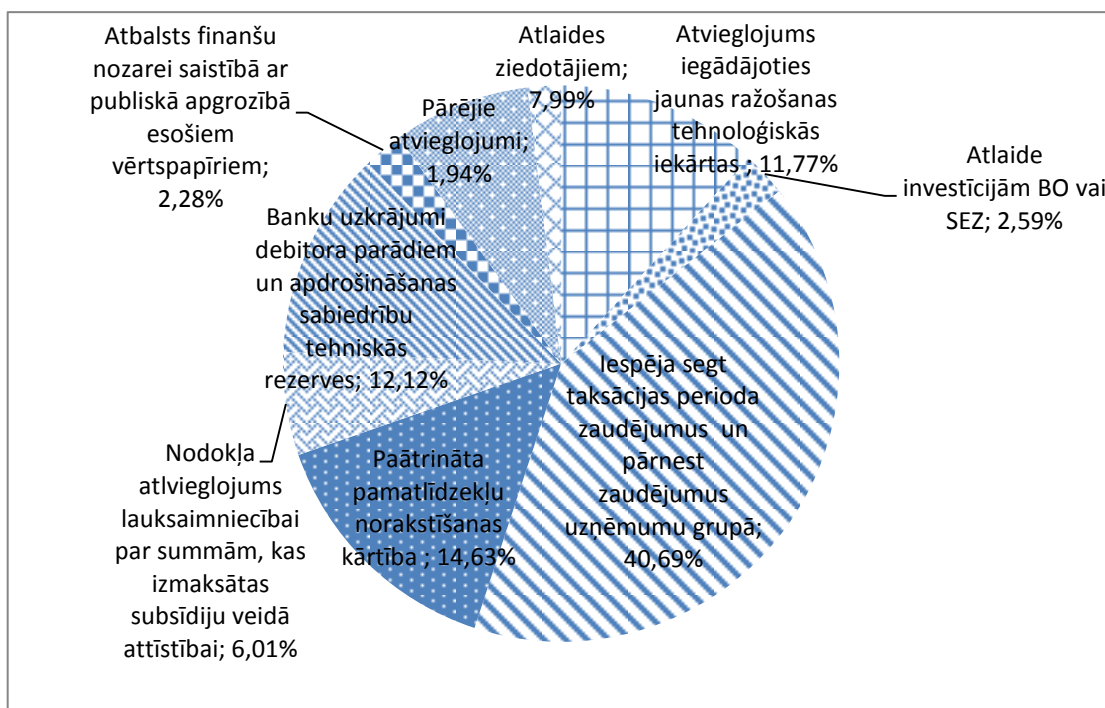
1) No 01.01.2011. ir ieviests jauns atvieglojums, realizējot atbalstāmo investīciju projektus, kura kopējā ietekme uz budžetu (no 2013.gada) ir prognozēta 31,9 milj.latu apmērā. Atvieglojums ir noteikts šādām prioritārajām nozarēm:

- pārtikas produktu ražošana, izņemot zivju, vēžveidīgo un mīkstmiešu pārstrādi un konservēšanu un piena produktu ražošana;
- dzērienu ražošana;
- koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeļu ražošana; salmu un pīto izstrādājumu ražošana;
- ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošana, izņemot sintētisko šķiedru ražošana;
- farmaceitisko pamatvielu un farmaceitisko preparātu ražošana;
- gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana;
- metālu ražošana, izņemot tērauda rūpniecības produktu, kas noteikti UIN likuma 4.pielikumā, ražošanu;
- gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas;
- datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošana;
- elektrisko iekārtu ražošana;
- citur neklasificētu iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana;
- automobiļu, piekabju un puspiekabju ražošana;
- citu transporta līdzekļu ražošana, izņemot kuģu un laivu būvi;
- telekomunikācija;
- datorprogrammēšana un saistītās darbības, izņemot konsultēšanu datoru lietojuma jautājumos;
- uzglabāšanas un transporta palīgdarbības.

2) No 01.01.2011. ir ieviests jauns sociāla rakstura atvieglojums par mācībās esošajiem zemessargiem, kura ietekme uz budžetu ir prognozēta 90,0 tūkst. latu gadā.

3) No 01.01.2011. ir ieviests jauns atvieglojums par uzkrājumiem nedrošajiem parādiem, kas ir terminēti līdz 2013. gadam un ir plānots kā atbalsts komersantiem ekonomiskās krīzes laikā. Ietekme uz budžetu tiek prognozēta 11,8 milj. latu apmērā.

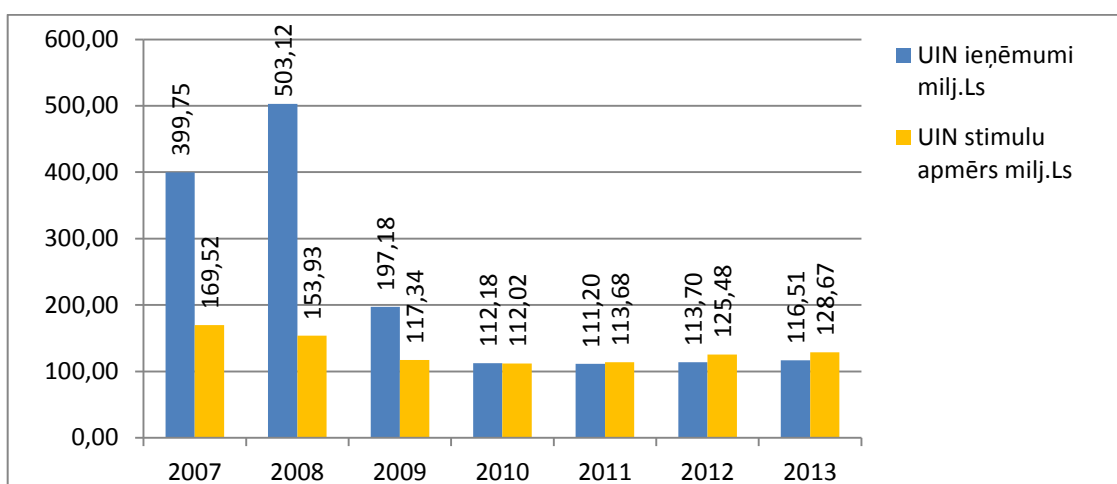
Detalizētu UIN atvieglojumus izmantojušo komersantu raksturojumu 2009.gadā skat. pielikuma 1.tabulā.

2.att. UIN atvieglojumu procentuālais sadalījums 2009.gadā.

Vislielāko daļu no UIN atvieglojumiem veido iespēja segt taksācijas perioda zaudējumus un pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā – 41 procenti, kam seko paātrināta pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība – 15 procenti un banku uzkrājumi debitora parādiem un apdrošināšanas sabiedrību tehniskās rezerves, kā arī atvieglojums iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģijas iekārtas – katrs 12 procenti.

2010. gadā bija būtisks UIN ieņēmumu kritums – par 43 procentiem, salīdzinot ar 2009.gadu. Neskatoties uz to, turpmākajos gados tiek prognozēts UIN atvieglojumu īpatsvara pieaugums, jo UIN ieņēmumu samazinājums proporcionāli nesamazinās UIN atvieglojumu apjomus, bet tie turpinās pieaugt sakarā ar jaunu atvieglojumu stāšanos spēkā no 2011.gada.

3.att. UIN faktiskie ieņēmumi (2007. – 2010.gadā) un faktiskais atvieglojumu apmērs (2007. – 2009.gadā), kā arī turpmāk prognozētie (dati no UIN deklarācijām un FM aprēķini).

Redzams, ka jau 2010.gadā atvieglojumu apmērs gandrīz ir sasniedzis UIN ieņēmumus un šādas tendences rezultātā tiek prognozēts, ka turpmākajos gados nodokļa atvieglojumu apmērs pārsniegs UIN ieņēmumus.

Administratīvās izmaksas

Izmantotos UIN atvieglojumus uzņēmēji uzrāda ikgadējās UIN deklarācijās, tādējādi samazinot ar UIN apliekamo ienākumu vai saņemot UIN atlaidi. Valsts ieņēmumu dienests (turpmāk – VID), pārbaudot UIN gada deklarācijas, kontrolē arī aprēķināto UIN atvieglojumu pareizību. VID izskata UIN deklarāciju kā vienotu kopumu, tādēļ ar katru nākamo UIN atvieglojumu nerodas papildus administrēšanas izmaksas. Tomēr lielāks atvieglojumu skaits ietekmē deklarācijas aizpildīšanas laiku, un padara sistēmu mazāk caurskatāmu.

Sasaiste ar valsts noteiktajām prioritātēm

Attīstības plānošanas dokumenti – Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā, Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030. gadam, Latvijas Nacionālais attīstības plāns un Latvijas Stratēģiskās attīstības plāns 2010.-2013. gadam sniedz skatījumu par Latvijas stratēģiskajiem mērķiem.

Jaunākais no minētajiem dokumentiem Latvijas Stratēģiskās attīstības plāns 2010.-2013. gadam (apstiprināts ar MK 09.04.2010 rīkojumu Nr.203) iezīmē izaicinājumus valsts turpmākai attīstībai, kas būtu skatāms, vērtējot UIN atvieglojumus. Vidējā termiņā, līdz 2013. gadam, starp minētajiem izaicinājumiem par galveno izaugsmes stimulu tiek atzīta eksporta iespēju paplašināšanās. Ilgtermiņā, līdz 2020. gadam, galvenais izaicinājums ir veidot zināšanu ietilpīgu ekonomiku, kurā izaugsmes bāze ir vērtību radīšana ar zināšanu palīdzību. Atbilstoši ir minēti arī rīcības virzieni, kas ietver eksporta veicināšanu un atbalstu zināšanu ekonomikai. Sociālās drošības jomā kā rīcības virziens ir minēta reģionālo atšķirību mazināšana. UIN atvieglojumu atbilstība minētajiem rīcības virzieniem tiek skatīta turpmākajās sadaļās par rezultatīvajiem rādītājiem, par atvieglojumiem uzņēmējdarbībai un reģionālajai attīstībai.

Rezultatīvie rādītāji

Nodokļu atvieglojumi ir izvērtējami arī kā atbalsts atsevišķām nodokļu maksātāju grupām. Tā kā atbalsts ir paredzēts dažāda rakstura mērķu sasniegšanai, ieguvumus nav iespējams salīdzināt tikai naudas izteiksmē. Piemērota varētu būt rezultatīvo rādītāju izvērtēšanas pieeja, strukturējot dažādos sociālekonomiskos ieguvumus.

Latvijā spēkā esošā metodoloģija ietekmes izvērtēšanā ir noteikta 2009. gada 17.novembra MK instrukcijā Nr.16 „Ministriju un citu centrālo valsts iestāžu rezultātu un to rezultatīvo rādītāju izstrādes un novērtēšanas instrukcija”. Rezultatīvie rādītāji ir principā piemēroti valsts budžeta izdevumu programmām un neattiecas uz nodokļu politikas jautājumiem.

Noteikumu vispārīgie principi paredz šādus rezultātu izstrādes galvenos posmus:

- politikas un makro ietekmes rezultātu noteikšana atbilstoši izvirzītajam mērķim;
- darbības rezultātu noteikšana atbilstoši izvirzītajam politikas mērķim;
- rezultatīvo rādītāju noteikšana atbilstoši noteiktajam rezultātam;

- rezultatīvā rādītāja aprēķināšana un prognozes izstrāde plānošanas periodam;
- ieguldījumu nepieciešamības aprēķins un precizēšana.

Katrs nodokļu likums vai tā grozījumi tiek pieņemti kopā ar anotāciju un kopsavilkumu par tā ekonomisko ietekmi, un tas nosaka likuma pieņemšanas mērķus. UIN likums kopš tā spēkā stāšanās 1995.gada 1.aprīlī ir vairākkārtīgi grozīts, dažādi nosakot katra atvieglojuma mērķus, tāpēc par tiem nav vienotas izpratnes.

Rezultāti un rezultatīvie rādītāji nodokļu likumiem sākotnēji nav noteikti, tādēļ 2.tabulā analītiskā veidā tiek aplūkoti iespējamie efekti (ieguvumi un zaudējumi). Dažus no rezultatīvajiem rādītājiem (uzņēmumu skaits un atvieglojumu summa) var aplūkot pielikuma 1.tabulā. Turpmāk būtu nepieciešama konkrētu rezultātu noteikšana un aprēķins iespēju robežās.

2.tab. UIN atvieglojumu efekti.

Atvieglojums	Saturiskais mērķis	Iespējamie efekti (ieguvumi un zaudējumi)
<i>1. Atvieglojums ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas.</i>	Sekmēt ražošanas attīstību un investīciju piesaisti.	(+) atvieglojums ir plaši izmantots; (+) veicina ražošanas attīstību; (-) atvieglojuma saņēmēji pārstāv plašu nozaru loku, kas orientēti arī uz vietējo patēriņu; (-) liela daļa no investīcijām būtu īstenotas jebkurā gadījumā.
<i>2. Atvieglojums investīciju veikšanai pamatlīdzekļos īpaši atbalstāmajās teritorijās, iegādājoties pamatlīdzekļus, kurus izmanto īpaši atbalstāmajās teritorijās.</i>	Sekmēt ekonomisko aktivitāti un nodarbinātību, īpaši atbalstāmajās teritorijās.	(+) atvieglojums ir samērā plaši izmantots; (+) atvieglota piemērošanas kārtība; (-) attiecas uz visiem, ne tikai jauniem pamatlīdzekļiem; (-) daļa no investīcijām būtu īstenotas jebkurā gadījumā, jo uzņēmumu izvietojums ir racionāls no resursu pieejamības viedokļa;
<i>3. Apliekamā ienākuma samazinājums par nosacītu kredītprocentu summu.</i>	Veicināt daļu uzņēmumu līdzekļu palikšanu uzņēmuma rīcībā.	(+) daļa nesadalītās peļņas netiek izņemta dividendēs, bet paliek uzņēmuma rīcībā; (-) nav garantijas, ka šī peļņas daļa nonāks uzņēmuma attīstībā;
<i>4. Atlaide investīciju veikšanai brīvostās vai speciālajās ekonomiskajās zonās.</i>	Veicināt atsevišķu teritoriju attīstību, kā arī loģistikas pakalpojumu konkurētspēju.	(+) tiek piesaistītas papildus investīcijas uzņēmumiem, kas darbojas šajās teritorijās; (-) uzņēmumi var nebūt saistīti ar loģistikas nozarēm.
<i>5. Atvieglojums pamatlīdzekļu aizstāšanas gadījumā.</i>	Sekmēt ražošanas attīstību un investīciju piesaisti.	(+) atvieglojums ir plaši izmantots; (+) veicina ražošanas attīstību (-) atvieglojuma saņēmēji pārstāv plašu nozaru loku, arī pakalpojumu nozarēs, kas orientēti uz vietējo patēriņu; (-) atvieglojums nav fokusēts prioritāriem virzieniem, piemēram, uz starptautisko konkurētspēju; (-) normu var piemērot jebkurš nodokļu maksātājs; (-) liela daļa no investīcijām būtu

Atvieglojums	Saturiskais mērķis	Iespējamie efekti (ieguvumi un zaudējumi)
		īstenotas jebkurā gadījumā.
6. <i>Atvieglojums izpētei un attīstībai – īpaša izdevumu atzīšanas kārtība izpētes un attīstības izmaksām.</i>	Veicināt patentu un preču zīmju radīšanu un reģistrēšanu.	Piemērots no 01.01.2009. Trūkst informācijas.
7. <i>Iespēja segt taksācijas perioda zaudējumus un pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā.</i>	Iespēja samazināt zaudējumus uzņēmumu grupām.	(+) samazina kopējos zaudējumus; (+) iespēja pārnest zaudējumus uz nākamajiem astoņiem taksācijas periodiem.
8. <i>Paātrināta pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība.</i>	Sekmēt ražošanas attīstību un investīciju piesaisti.	Vispārēji noteikta kārtība. (+) galvenais ieguvums ir laika vērtība naudā; (+) veicina ātrāku pamatlīdzekļu nomaiņu.
9. <i>Atlaides, realizējot atbalstāmo investīciju projektus.</i>	Veicināt ekonomikas ātrāku atveseļošanu, piesaistot lielās investīcijas.	(+) veicina ražošanas attīstību; (+) tiks veicināta gan Latvijas produkcijas, gan pakalpojumu konkurētspēja vietējā un ārvalstu tirgū; (-) atvieglojuma saņēmēji pārstāv plašu nozaru loku, arī pakalpojumu nozarēs, kas orientēti uz vietējo patēriņu; (-) atvieglojums ir pārāk plaši fokusēts; (-) liela daļa no investīcijām būtu īstenotas jebkurā gadījumā.
10. <i>Nodokļa atvieglojums par ienākumiem, kas gūti no bankām izsniegto aizdevumu kapitalizācijas rezultātā iegūto akciju atsavināšanas.</i>	Atbalsts bankām ekonomiskās krīzes periodā.	Terminēts pasākums krīzes periodam.
11. <i>Atvieglojums par uzkrājumiem nedrošajiem parādiem</i>	Atbalsts krīzes periodā, paaugstinot likviditātes rādītājus.	Piemērots no 01.01.2011. Terminēts līdz 31.12.2013. Trūkst informācijas.
12. <i>Atvieglots nodokļu režīms kuģošanas nozarei par kuģu pārvadājumiem iekšzemes uzņēmumiem.</i>	Piesaistīt nodokļu maksātājus, kuri veic starptautiskos pārvadājumus ar kuģiem.	(+) veicina kuģu reģistrāciju Latvijā; (-) izmanto salīdzinoši mazs komersantu skaits.
13. <i>Uzņēmumu ienākuma nodokli var samazināt par lauksaimniecībā izmantojamo zemi – 10 Ls par katru lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru.</i>	Stimulēt lauksaimniecībā izmantojamās zemes izmantošanu. Sniegt atbalstu lauksaimnieciskās produkcijas ražotājiem.	(+) nedaudz kompensē nevienlīdzīgu situāciju ES tiešo maksājumu sadalē; (-) atbalsta tikai lielos lauksaimnieciskās produkcijas ražotājus, UIN maksātājus; (-) atlaidi saņem tikai tie lauksaimnieki, kuriem pieder lauksaimniecībā izmantojamā zeme.
14. <i>Nosakot apliekamo ienākumu, to var samazināt</i>	Sekmē atbalsta pasākumu	(+) nedaudz kompensē nevienlīdzīgu situāciju ES tiešo

Atvieglojums	Saturiskais mērķis	Iespējamie efekti (ieguvumi un zaudējumi)
<i>par summām, kas izmaksātas subsīdiju veidā kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai.</i>	Istenošanu.	maksājumu sadalē; (-) atbalsta tikai lielos lauksaimnieciskās produkcijas ražotājus, UIN maksātājus. Atbilst mērķim.
<i>15. Nodokli neietur par nerezidentam izmaksāto atlīdzību par gaisa kuģu nomu. Vispārīgā gadījumā par Latvijā no nerezidenta iznomātu pamatlīdzekli ietur nodokli 5 procentu apmērā.</i>	Atbalstīt Latvijas aviopārvadātāju starptautisko konkurētspēju.	Trūkst informācijas.
<i>16. Lai stimulētu darbības publiskā apgrozībā esošiem vērtspapīriem, ar uzņēmumu ienākuma nodokli neapliek ienākumus no publisko vērtspapīru pārdošanas, kā arī netiek ņemti vērā arī zaudējumi no šādas darbības.</i>	Mērķis nav pietiekami skaidri formulēts. Sākotnēji atbalstīja tikai iekšējo vērtspapīru tirgu, taču līdz ar iestāšanos ES šī norma tika būtiski paplašināta, atbalstu piemērojot visiem ES vai EEZ publiskās apgrozības vērtspapīriem.	(+) veicina darījumus ar vērtspapīriem; (-) nav skaidri ieguvumi; (-) nav fokusēts uz iekšējo vērtspapīru tirgu.
<i>17. Banku un krājaizdevu sabiedrību izveidoto debitora parādiem paredzēto uzkrājumu neiekļaušana ar nodokli apliekamajā ienākumā un apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas sabiedrību tehniskajām rezervēm paredzētie līdzekļi.</i>	Atbalsts bankām un apdrošināšanas sabiedrībām.	(+) atbalsts bankām un krājaizdevu sabiedrībām; (+) atbalsts apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas sabiedrībām.
<i>18. Lai veicinātu ziedošanu Sabiedriskā labuma organizācijai vai valsts budžeta iestādei vai pašvaldībai, ziedotājs var samazināt aprēķināto uzņēmumu ienākuma nodokli 85 procentu apmērā no ziedotās summas, bet ne vairāk kā 20 procenti no aprēķinātās nodokļu summas.</i>	Ziedojumu veicināšana.	(+) ievērojams atbalsts vairākām jomām (piem. sportam); (-) lielāko ziedotās summas daļu faktiski sedz valsts; (-) lielie ziedotāji ir arī valsts kapitālsabiedrības, kas faktiski realizē valsts izdevumu politiku ar šo ziedotāju starpniecību; (-) tiek samazināta budžetā iemaksājamo dividenžu daļa.
<i>19. Nodokļa atlaide 100 procentu apmērā tiek piemērota invalīdu biedrību kapitālsabiedrības, medicīniska rakstura, kā arī citu labdarības fondu kapitālsabiedrībām.</i>	Atbalsts speciālajiem fondiem.	(+) veicina atbalstu fondiem.

Atvieglojums	Saturiskais mērķis	Iespējamie efekti (ieguvumi un zaudējumi)
20. Nodokļa atvieglojums par izveidotām darba vietām cilvēkiem ar invaliditāti.	Atbalstīt uzņēmumus, kas nodarbina invalīdus.	(+) veicina invalīdu iesaistīšanos darba tirgū.
21. Nodokļa atvieglojums par bez atlīdzības nodotajām skaitļošanas iekārtām.	Skaitļojamās tehnikas izmantošanas sabiedrībā veicināšana.	(+) veicina sabiedrības izglītošanos.
22. Nodokļa atvieglojums par mācībās esošiem zemessargiem.	Atbalstīt mācībās esošus zemessargus un viņu darba devējus.	Piemērots no 01.01.2011. Trūkst informācijas.
23. Nodokļa atvieglojums par obligāto eksemplāru ražošanas izmaksām Nacionālajai bibliotēkai.	Sekmē izdotās literatūras pieejamību un saglabāšanu.	(+) veicina sabiedrības izglītošanos.

Mērķu analīze pēc funkcionālas klasifikācijas

UIN likumā ir daudzi atvieglojumi, un analītiskos nolūkos tos var strukturēt šādi:

- 1) Ekonomiskie mērķi:
 - a. sekmēt uzņēmējdarbību, ražošanas attīstību un investīciju piesaisti;
 - b. atbalsts krīzes periodā (bankām un uzņēmumiem);
 - c. atbalsts nozarēm:
 1. lauksaimniecībai;
 2. aviopārvadātājiem;
 3. kuģniecībai;
 4. finanšu sektoram.
- 2) Reģionālo attīstību veicinošs mērķis – teritoriju attīstībai.
- 3) Sociālie mērķi:
 - a. atbalsts invalīdu nodarbināšanai;
 - b. atbalsts ziedojumiem.
- 4) Citi mērķi (piemēram, atbalsts zemessardzei).

Mērķu daudzveidība norāda uz vairākiem secinājumiem. UIN atvieglojumu piešķiršana nav fokusēta uz vienu mērķi. Daudzu mērķu noteikšana pati par sevi apgrūtina UIN efektivitātes izvērtēšanu. Mērķu mijiedarbība un atbalsta pārklāšanās padara mērķu sasniegšanu mazāk skaidru. Atbalsts tikai atsevišķām nozarēm liek pārdomāt šo nozaru īpašo situāciju kontekstā ar attiecīgās nozares politiku.

Savukārt no pozitīvās puses dažādu atvieglojumu piešķiršana ņem vērā nozaru vajadzības un nodokļu slogs ir noteikts tuvāk konkrētajai situācijai.

Nodokļu atvieglojumu uzņēmējdarbībai un reģionālai attīstībai pamatotība

UIN piedāvāto stimulu efektivitāte ir atkarīga no atbalstu saņēmušo uzņēmumu darbības jomas, konkurences apstākļiem un novietojuma. Kopēju analītisku ietvaru dažādu situāciju salīdzinājumam ir piedāvājis A.Klemms.⁵

Nodokļu atvieglojumu pamatotība	Raksturojums	Piemērotie stimuli
I. Salīdzinoši stipra	a) starptautiski mobila uzņēmējdarbība	Pilnīgas konkurences apstākļos- atvieglojumi investīcijām; uzņēmumam specifiska rente – samazināta nodokļa likme
	b) pozitīvi ārējie efekti (eksternalitātes)	Subsīdijas/nodokļu atvieglojumi konkrētām aktivitātēm (piemēram, pētījumiem&attīstībai). Citādi I.a. situācija.
II. Neskaidra	a) reģionāla rente	Nav vajadzīgi stimuli, bet jāveic nodokļu koordinācija reģionā. Citādi kā I.a.
	b) nepievilcīgs novietojums	Nevis atvieglojums, bet problēma jārisina tiešā veidā (uzlabot pārvaldību, infrastruktūru) Citādi kā I.a
	c) var radīt atbildes reakciju citās valstīs	Labāk nogaidīt. Tomēr, ja nodokļu samazinājumi ir neizbēgami, tad izdevīgi būt pirmajiem reģionā
III. Vāja	a) eksogēna, no vietas atkarīga rente, piemēram, dabas resursu ieguve	Nav vajadzīgi atvieglojumi, tā vietā vajadzīgs īpašs rentes nodoklis. Iespējama pātrināta norakstīšana tikai izpētes stadijā.
	b) endogēna, no vietas atkarīga rente, piemēram, aglomerācijas priekšrocības	Kad uzņēmumi izveidojušies, atvieglojumi nav nepieciešami, bet pārmērīgi augstas likmes var radīt zaudējumus nozarei.
	c) nekas no iepriekš minētā	Kopējā nodokļa likme var tikt samazināta, vai arī jāatceļ citi šķēršļi investīcijām.

Atvieglojums ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas, kopumā ir pamatots, ņemot vērā Latvijas kā mazas un atvērtas ekonomikas darbību starptautiskās konkurences apstākļos ar mobilo uzņēmējdarbību (situācija I.a). Šāds pamatojums ir arī atvieglojumam pamatlīdzekļu aizstāšanas gadījumā, kā arī atvieglojumam par gaisa kuģu nomu.

⁵ Klemm, Alexander, Causes, benefits, and risks of business tax incentives, International Tax and Public Finance, Volume 17, No 3, June 2010, Springer

Atvieglājumi izpētei un attīstībai atspoguļo situāciju (I.b), kur ieguldījumu sniedz pozitīvu ietekmi uz izglītības un zinātnes attīstību.

Atvieglājums investīciju veikšanai pamatlīdzekļos īpaši atbalstāmās teritorijās (skat. Ministru kabineta 2003. gada 11. novembra noteikumus Nr.637 „Īpaši atbalstāmās teritorijas statusa piešķiršanas un atcelšanas kārtība”) risina nepievilcīga novietojuma situāciju (II.b). Nodokļu politikai ir zināms fokusa trūkums, jo nodokļu atvieglājumi tika attiecināti uz teritorijām, kas ir mazāk attīstītas pēc sociāli ekonomisko attīstību raksturojošajiem rādītājiem, nevis uz teritorijām, kurām to ģeogrāfiskā izvietojuma dēļ nav dabisku priekšnosacījumu uzņēmējdarbības attīstībai (piem., ierobežots tirgus lielums, zema iedzīvotāju pirktspēja, augstas transporta izmaksas utt.). Īpaši atbalstāmo teritoriju statuss Latvijā 2011. – 2012.gadā tiks piemērots līdz deviņiem procentiem no valsts iedzīvotāju kopskaita, un teritorijas platības izteiksmē īpatsvars ir vēl augstāks.

Papildus jāatzīmē, ka daļa atbalsta saņēmēju veiku savu darbību arī bez UIN atvieglojumiem, jo uzņēmumi strādā ar vietējiem lauksaimniecības un meža resursiem (situācija III.a).

Līdz ar to perspektīvā ir jāizvērtē iespēja nodokļu atvieglojumus attiecināt uz tām teritorijām, kurās trūkst dabisku priekšnosacījumu uzņēmējdarbības attīstībai (piemēram, Latvijas austrumu pierobežas teritorijas kā reģionālās politikas mērķa teritorija), kā arī piedāvāt atbalstu pašvaldībām infrastruktūras sakārtošanai un darbaspēka sagatavošanai.

Turpmāk būtu analizējams, kādi citi fiskālie pasākumi būtu teritoriāli diferencējami, lai veicinātu ekonomisko aktivitāti teritorijās, kur nav dabisku priekšnosacījumu uzņēmējdarbības attīstībai (piemēram, īpaša nodokļu maksājumu kārtība, veicot nodokļu maksājumus vēlāk, atvieglājumi ražošanas un transporta izmaksu samazināšanai utt.).

Atbalsts investīcijām brīvostās vai speciālajās ekonomiskajās zonās iespējams ir ar samazinātu efektivitāti, jo ostas darbība notiktu neatkarīgi no UIN atvieglājuma (situācija III.a). Šajā gadījumā UIN atvieglājumu pamato ostu darbība starptautiskās/reģionālās konkurences apstākļos.

Nodokļa atvieglājums par ienākumiem, kas gūti no bankām izsniegto aizdevumu kapitalizācijas rezultātā iegūto akciju atsavināšanas, ir plānots kā atbalsts bankām ekonomiskās krīzes periodā, jo strauja naudas līdzekļu izņemšana bankām rada likviditātes problēmas, kā rezultātā bankas nonāk vēl sliktākā finansiālā stāvoklī, ko radījusi kredītu saņēmēju nespēja veikt kredīta atmaksu. Tādējādi, lai nodrošinātu banku, kuras nonākušas finansiālās grūtībās, turpmāku sekmīgu darbību un saglabātu līdz šim piesaistītos finanšu līdzekļus Latvijas bankās, ir nepieciešamas uzņēmumu ienākuma nodokļa normas, kas paredzētu, ka ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamais ienākums netiek ietekmēts no šādām bankām izsniegto aizdevumu kapitalizācijas rezultātā iegūto akciju atsavināšanas.

Arī atvieglājums par uzkrājumiem nedrošajiem parādiem ir radīts komersantu atbalstam krīzes periodā, jo, ņemot vērā ekonomisko situāciju valstī, nodokļu maksātājiem veidojas likviditātes problēmas sakarā ar darījumu partneru nespēju laicīgi norēķināties par saņemtām precēm un pakalpojumiem. Tāpēc tiek paredzēta iespēja uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem pie zināmiem nosacījumiem uz trīs gadiem atlikt uzņēmumu ienākuma nodokli par izveidotajiem uzkrājumiem nedrošiem parādiem, uzkrājumu izveidošanas brīdī nepalielinot apliekamo ienākumu. Taksācijas periodā izveidotie speciālie uzkrājumi nedrošiem parādiem, kuri nepalielinās ar nodokli apliekamo ienākumu, nedrīkstēs pārsniegt 20 procentus no ar nodokli apliekamā ienākuma.

Atlaide, realizējot atbalstāmo investīciju projektus, ir piešķirta tikai atsevišķām prioritārajām nozarēm, kas nostāda nevienlīdzīgā stāvoklī citas nozares.

Būtu lietderīgi izvērtēt atlaidi par lauksaimniecībā izmantojamo zemi. Jāņem vērā, ka šobrīd minētā atlaide ir lielāka, salīdzinot ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumu par ienākumiem no lauksaimniecības. Savukārt papildus tam lauksaimnieki paralēli var saņemt uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu par saņemto valsts atbalstu vai Eiropas Savienības atbalstu lauksaimniecībai un lauku attīstībai, turpretim iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājiem šis atvieglojums ar 2010. gadu ir atcelts.

Lauksaimniecības atbalsta pamatprincipus nosaka Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, kuros ir noteikti vairāki atbalsta veidi. Tomēr šajā jautājumā trūkst analītiska skaidrojuma par atbalsta efektivitāti un ietekmi uz konkurences vidi Latvijā un uz starptautisko konkurētspēju.

Atbalsts ieguldījumiem publiskās apgrozības vērtspapīros sākotnēji tika radīts ar mērķi atbalstīt vietējo vērtspapīru tirgu, taču līdz ar iestāšanos ES šī norma tika būtiski paplašināta, atbalstu piemērojot visiem Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomikas zonas publiskās apgrozības vērtspapīriem, un tā vairs neatbilst sākotnējam mērķim – atbalstīt tikai vietējo vērtspapīru tirgu. Savukārt vispārējs atbalsts vērtspapīru iegādei nav nepieciešams.

Nodokļu atvieglojumi sociāliem mērķiem

2009. gadā atlaidi par ziedotajām summām saņēmuši astoņi uzņēmumi – valsts kapitālsabiedrības ar valsts kapitāla daļu un to meitas uzņēmumi, un kopējā atlaides summa veido 2,2 milj. latu. Tādējādi faktiski tiek realizēta valsts izdevumu politika ar šo ziedotāju starpniecību.

Valsts uzņēmumu peļņas novirzīšana budžetā nodrošina valsts prioritātēm atbilstošāku līdzekļu izlietojumu. Kopumā atvieglojums ir plaši izmantots arī privātā sektorā. FM sagatavotā informācija par sabiedriskā labuma organizācijas statusa piešķiršanu sniedz kopsavilkumu par ziedojumu izlietojumu.

Nodokļu atvieglojumi par izveidotām darba vietām cilvēkiem ar invaliditāti atbilst mērķim.

5. Nodokļu atvieglojumu turpmāka izvērtēšana

Lai netiktu pieņemti nelietderīgi nodokļu atvieglojumi, nesarežģītu sistēmu un lai atvieglojumu fiskālā ietekme tiktu uzraudzīta un ierobežota, nepieciešami regulāri pārskati par nodokļu atvieglojumu efektivitāti. Regulāra atvieglojumu izvērtēšana notiek vairumā attīstīto valstu. Turpmākajos gados būtu lietderīgi noteikt UIN atvieglojumu ierobežojumu attiecībā pret UIN ieņēmumiem vai pret valsts IKP apjomu, kā arī noteikt ikgadēji pieļaujamo atlaižu un atvieglojumu pieauguma apjomu. Piemēram, Polija plāno noteikt, ka nodokļu stimulu apjoms 2011.gadā nedrīkst pieaugt vairāk par vienu procentu (pieskaitot inflācijas rādītājus). Sākotnēji nodokļu atvieglojuma ierobežojuma līmeni var noteikt, izejot no esošās situācijas un atceļot atsevišķus mazāk lietderīgus atvieglojumus.

Jaunu atvieglojumu pieņemšana būtu jāregulē, jo pastāv tendence atvieglojumu skaita pieaugumam. Ir arī negatīvi vērtējama situācija, kad atsevišķi atvieglojumi ir spēkā jau ilgu laika periodu, un to lietderība un turpmāka pastāvēšana nav izvērtēta. Terminēti atvieglojumi dot iespēju automātiski pārskatīt visu atvieglojumu lietderību un izvēlēties no tiem aktuālākos un lietderīgākos. Terminēti atvieglojumi arī atrisinātu jautājumu, kas saistīts ar negaidītām nodokļu politikas izmaiņām.

Pašreizējie nodokļa atvieglojumi netika veidoti pēc vienotiem principiem un kritērijiem, bet katram tika noteikts savs mērķis, kura sasniegšanas izvērtēšanai trūkst rezultatīvo rādītāju.

Turpmāk, ieviešot nodokļu atvieglojumus, būtu nepieciešams noteikt, vai ar konkrēto nodokļu atvieglojumu tiks sasniegti konkrēti, atbilstoši MK instrukcijai par rezultatīvajiem rādītājiem⁶:

- makroekonomikas rezultāti;
- politikas rezultāti;
- darbības rezultāti.

Iepriekšminētos rezultātus visprecīzāk var izvērtēt, izmantojot rezultatīvos rādītājus, kuri var būt ļoti dažādi atkarībā no atvieglojuma būtības un mērķa grupas, uz kuru minētais atvieglojums tiek fokusēts. Rezultatīvos rādītājus iedala atbilstoši to saturam. Izšķir:

- ieguldījuma rādītājus – atspoguļo mērķa vai rezultāta sasniegšanai nepieciešamo ieguldījumu un resursu apjomu (piemēram, budžeta līdzekļu apmērs, nodarbināto skaits), ko parasti izmanto informatīvos vai salīdzinošās analīzes nolūkos, bet ieguldījuma rādītāji nesniedz informāciju par mērķa sasniegšanu vai darbības efektivitāti;

- ieguvuma rādītājus – atspoguļo mērķa sasniegšanas pakāpi vai izpildes apjomu, un tos izmanto visu veidu rezultātu sasniegšanas progresu mērīšanai;

- makroietekmes un analītiskos rādītājus – atspoguļo proporciju starp ieguldījumiem un ieguvumiem vai plānoto ieguvumu atbilstību sasniegtajam rezultātam vai mērķim. Analītiskos rādītājus izmanto visu veidu rezultātu sasniegšanas progresu mērīšanai, īpaši resursu izlietošanas efektivitātes novērtēšanā.

6. Secinājumi un priekšlikumi

1. UIN nodokļa atvieglojumi ir instruments ekonomikas konkurētspējas nodrošināšanai, jaunu investīciju piesaisti, tirgus nepilnību labošanai un sociālo mērķu sasniegšanai. Bieži vien šie atvieglojumi var būtiski samazināt budžeta ieņēmumus, jo īpaši – rodies arvien jaunām atvieglojumu iniciatīvām. Atsevišķās situācijās piemērotie stimuli nedarbojas kā efektīvs instruments ekonomisko un sociālo mērķu sasniegšanai. Šis ziņojums sniedz pārskatu par atvieglojumu piemērošanas lietderību un turpmāko uzraudzību.

2. Latvijā šobrīd ir 23 UIN atvieglojumi, un tas paredzēts plašam ekonomisko un sociālo mērķu lokam, ieskaitot atvieglojumus investīciju veicināšanai, izpētei un attīstībai, nozaru atbalstam, ieguldījumiem publiskās apgrozības vērtspapīros, ekonomiskās krīzes seku risināšanai un sociāla rakstura stimulus invalīdu atbalstam un ziedojumiem.

3. Latvijas UIN likums kopumā ir labvēlīgs uzņēmējdarbībai un investīcijām. Nodokļu ekonomistu vidū pastāv samērā plaša vienotība par to, ka efektīvākā un mazāk kaitējoša konkurencei ir tāda nodokļu sistēma, kas apvieno plašu bāzi un zemu likmi.

4. Atvieglojumu lietderības izvērtēšanai būtisks pamatnosacījums ir datu pieejamība par atvieglojuma saņēmējiem. UIN deklarācijas nesniedz informāciju par

⁶ Ministru kabineta instrukcija Nr.16; 2009.gada 17.novembrī (prot. Nr.81 8.§) Ministriju un citu centrālo valsts iestāžu rezultātu un to rezultatīvo rādītāju izstrādes un novērtēšanas metodika

sešiem nodokļu atvieglojumiem. Līdz ar to ziņojuma secinājumi par fiskālo ietekmi ir ierobežoti, balstoties tikai uz daļu no atvieglojumiem. Svarīga ir UIN deklarāciju papildināšana ar šiem nodokļu atvieglojumiem, lai saņemtu informāciju par 2011.gada pārskata periodu.

5. Uzskaitīto UIN atvieglojumu ietekme uz 2009. gada budžetu bija 117,3 milj. latu jeb 59 procentu apmērā no iekasētajiem UIN ieņēmumiem. Ekonomiskās krīzes ietekmē, samazinoties uzņēmumu peļņai, ievērojami ir kritušies UIN nodokļa ieņēmumi un samazināties arī piešķirto UIN atvieglojumu apmērs. Kaut arī uzskaitīto UIN atvieglojumu attiecība pret UIN ieņēmumiem ir nedaudz samazinājusies, tomēr tieši no 2009. gada ir pieņemti jauni UIN nodokļa atvieglojumi, kuru fiskālā ietekme vēl ir jāanalizē. Samazinoties UIN ieņēmumiem, tiek prognozēts, ka turpmākajos gados nodokļa atvieglojumu apmērs pārsniegs UIN ieņēmumus.

6. Ziņojumā ir analizēts atvieglojumu mērķis, ietekme un rezultatīvie rādītāji. Turpmāk, ieviešot nodokļu atvieglojumus, būtu nepieciešams noteikt, vai ar konkrēto nodokļu atvieglojumu tiks sasniegti konkrēti politikas un darbības rezultāti. Bez tam, gatavojot politikas plānošanas dokumentus, būtu skaidri definējamas prioritātes un mērķi un vienota pieeja rezultātu izvērtēšanai.

7. Vērtējot atvieglojumus pēc piešķirtā apjoma, ir redzama mērķu daudzveidība. 2009. gadā lielākie atvieglojumi pēc to apjoma ir iespēja pārnest uzņēmumu zaudējumus grupā, atlaides ziedotājiem, atlaides iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas un nodokļa atvieglojums lauksaimniecībai par summām, kas izmaksātas subsīdiju veidā, veicinot attīstību.

8. Analīze liecina, ka atvieglojumu ekonomiskie mērķi ir plaši orientēti uz investīciju atbalstu visos sektoros. Zināmā mērā trūkst fokuss uz Latvijas stratēģisko mērķi – starptautiskās konkurētspējas atbalstu. Atvieglojums citai stratēģiskai prioritātei – pētniecībai un attīstībai, turpmāk būtu jāizvērtē, ņemot vērā, ka nav lietderīgi vienlaikus piemērot koeficientus paātrinātai nolietojuma norakstīšanai un plašus *R&D (angl. Research&Development)* atvieglojumus.

9. Atsevišķi trūkumi ir atbalstam īpaši atbalstāmajās teritorijās, jo daļa atbalsta saņēmēju veiktu pamatlīdzekļu iegādi arī bez minētā UIN atvieglojuma, jo uzņēmumi ir novietoti vietējo resursu tuvumā. Ņemot vērā līdzšinējā atbalsta trūkumus, nākotnē būtu nepieciešams nodokļu atvieglojumus attiecināt uz teritorijām, kurās nav dabisku priekšnosacījumu uzņēmējdarbībai (piemēram, Latvijas austrumu pierobežas teritorijām). Tāpat būtu nepieciešams izvērtēt, kādus atvieglojumus būtu lietderīgi un efektīvi teritoriāli diferencēt, lai radītu papildus motivāciju attīstīt uzņēmējdarbību teritorijās, kuras nav pievilcīgas uzņēmējdarbības veikšanai.

10. Konstatētā mērķu daudzveidība, atvieglojumu mijiedarbība un pārklāšanās padara UIN atvieglojumu ietekmi uz ekonomiku un mērķu sasniegšanu mazāk skaidru. Atvieglojumi, kurus var izmantot vienlaicīgi (piemēram, paātrināta pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība un atvieglojums ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas), kopumā rada dubultu atvieglojumu noteiktām pamatlīdzekļu kategorijām.

11. Daži UIN atvieglojumi sniedz specifisku atbalstu atsevišķām nozarēm, kas nav uzskatāma par efektīvu nozares mērķu sasniegšanai. Lauksaimniecības gadījumā līdz ar iestāšanos ES ir būtiski mainījusies lauksaimniecības atbalsta politika, un atbalstā nozīmīga loma ir ES tiešajiem un citiem maksājumiem. Nodokļu atvieglojums par lauksaimniecībā izmantojamo zemi ir jāizvērtē saistībā ar ES jauno finanšu ietvaru, atceļot atvieglojumu pēc 2014. gada. Līdz 2012.gada beigām būtu jāizvērtē fiskālo instrumentu atbalsta efektivitāte un jānosaka terminēts periods piešķirtajam atbalstam.

12. Sakarā ar to, ka atvieglojums par saņemto valsts atbalstu vai ES atbalstu lauksaimniecībai un lauku attīstībai iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājiem ar 2010. gadu ir atcelts, tiek prognozēts saimnieciskās darbības veicēju skaita pieaugums, kuri izvēlēšies UIN maksāšanas kārtību, tādējādi palielinot minētā atvieglojuma apmēru.

13. Būtu nepieciešams izvērtēt, vai nepieciešams saglabāt atlaidi, ziedojot uz budžeta iestādēm, t.sk. ārvalstu budžeta iestādēm, jo 85 procentus no ziedotās summas faktiski sedz valsts. Tāpat Valsts kontrole savos ziņojumos ir uzsvērusi, ka valsts kapitālsabiedrībām nevajadzētu piešķirt ziedošanas atļaujas⁷. Finanšu ministrija strādā pie konceptuāla risinājuma ziedošanai valsts kapitālsabiedrībām, kurš tiks iesniegts izskatīšanai Ministru kabinetā.

14. Kā viena no Latvijas Stratēģiskās attīstības plāna 2010.-2013. gadam vidēja termiņa mērķiem ir minēta darba tirgus elastības palielināšana, tāpēc atvieglojums par mācībās esošiem zemessargiem un atvieglojums par izveidotām darba vietām cilvēkiem ar invaliditāti veicina šī mērķa sasniegšanu.

15. Pēc pievienošanās ES arī atbalsts ieguldījumiem publiskās apgrozības vērtspapīros vairs neatbilst sākotnējam mērķim – atbalstīt vietējo vērtspapīru tirgu. Tādēļ, zūdot atvieglojuma pamatojumam, tas būtu atceļams vai jāsašaurina tā izmantošanas iespēja. Nākamajos soļos būtu jāizvērtē pārējo fiskālo instrumentu atbalsta pasākumu efektivitāte finanšu sektoram. Būtu nepieciešams noteikt terminētu periodu piešķirtajam atbalstam.

16. Ir nepieciešams regulāri uzraudzīt atvieglojumu apmēru un ietekmi uz budžeta ieņēmumiem. Varētu izskatīt iespēju noteikt ierobežojumu UIN atvieglojumiem pret UIN ieņēmumiem vai pret IKP apjomu. Atvieglojumu pārskatīšanu varētu veikt ikgadējā valsts budžeta apstiprināšanas procesā.

17. Bez tam atvieglojumus būtu pareizi noteikt terminētam laika periodam, tādējādi paredzot automātisku atvieglojuma pārskatīšanu, precizējot atvieglojumus atbilstoši situācijai un ierobežojot nelietderīgus izdevumus. Terminēts atbalsts sniedz arī skaidrību atbalsta saņēmējam vidējā termiņā. Nosakot terminētu atvieglojumu, var paredzēt arī tā izvērtēšanas kārtību vai atskaites punktus.

⁷ Valsts Kontroles 11.08.2009. Revīzijas ziņojums par Latvijas Republikas 2008.gada pārskata Par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem Valsts budžeta ieņēmumu daļu Nr.5.1-2-47-1/2008